

वन अतिक्रमण नियन्त्रण रणनीति, २०६८

१. पृष्ठभूमि

नेपालको वनक्षेत्र कृषि, पर्यटन, उद्योग, जलश्रोत र भौतिक पूर्वाधारको आधार स्तम्भका रूपमा रहेको छ। मुलुकको भन्डै ४० प्रतिशत क्षेत्रफल ओगटेको वनक्षेत्रले सर्वसाधारणका लागि उर्जा, निर्माण सामग्री, पशु आहार, जडिबुटी लगायतका उपभोग्य बस्तु तथा वातावरणीय सेवा र सुबिधा प्रदान गर्दै आएको छ। वनक्षेत्रले नेपाललाई जैविक विविधताको धनी मुलुकको रूपमा विश्व समुदाय माझ चिनाएको छ।

वन श्रोतको समुचित संरक्षण र ब्यवस्थापन गर्दा गर्दै पनि बढ्दो जनसंख्याको चापले वन पैदावारको माग, कृषि भूमीको लागी वन फँडानी, अपराधिक शैलीमा चोरी कटानी र निकासीको कारणले वनक्षेत्रमा ह्रास आइरहेको छ यस्को अलावा मुलुकको अस्थिर राजनैतिक परीस्थिति, मुक्त कर्मैया, बसाइ-सराई, सुकुम्बासी, भूमीहिन, दैविप्रकोप पिडित र स्कूल, कलेज, अस्पताल, जलविद्युत, सिँचाइ, सडक जस्ता विकास निर्माणका लागि समेत वनक्षेत्र नै प्रयोग भएको हुँदा यसको घट्ने क्रम जारी छ। नेपालको तराई तथा भित्री मधेसका वन क्षेत्रहरू बढी अतिक्रमित हुने गरका छन्। फलस्वरूप, मरुभूमिकरण, जैविक विविधताको ह्रास, दैवि प्रकोप र जलवायु परिवर्तनको पीडा भोग्नु परेको छ। वनक्षेत्रको उचित संरक्षण नभएमा भावी सन्ततीले स्वच्छ वातावरणमा जीउन पाउने नैसर्गिक अधिकार हनन् हुने खतरा बढ्दै जाने प्रायः निश्चित छ। नेपाल सरकारले वनले ढाकेको क्षेत्रफल ४०% कायम राख्ने अठोट गरेको परिप्रेक्षमा अतिक्रमित वन क्षेत्रलाई खाली गराई पुनः वनक्षेत्रमै कायम गर्नु पर्ने टड्कारो आवश्यकता रहेको हुँदा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयले यो रणनीति बनाई लागू गरेको छ।

२. संबैधानिक एवं कानूनी ब्यवस्था

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को राज्यको नीति अर्न्तगत धारा ३५(५) मा “राज्यले वन, वनस्पति तथा जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो उपयोग र त्यसबाट प्राप्त लाभमा समन्यायिक बाँडफाँडको ब्यवस्था गर्नेछ” भन्ने उल्लेख भएको छ। वन तथा जैविक विविधताको प्रभावकारी संरक्षण, सदुपयोग तथा लाभको समन्यायिक बाँडफाँडका लागी नेपालले जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धी, १९९२ लगायत अन्य बिभिन्न सन्धीमाहस्ताक्षर गरी सो अनुरूपको प्रतिबद्धता जाहेर गरेको छ। वन श्रोतको अत्याधिक दोहनबाट जैविक विविधता संरक्षणमा परेका असरहरूलाई न्यूनीकरण गर्न नेपालले जैविक विविधता रणनीति, २०५९ स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ।

वन ऐन, २०४९ को दफा ४९ मा राष्ट्रिय वनक्षेत्र अतिक्रमण गर्ने कार्यलाई दण्डनीय अपराध मानेको छ। यसै ऐनको दफा १६ ले राष्ट्रिय वनलाई नीजि सम्पतिको रूपमा दर्ता

हुनबाट बचाउ गरेको छ । सोही ऐनको दफा ६८ मा कुनै विकल्प नभएको अवस्था र वातावरण तथा जैविक विविधतामा प्रतिकूल असर नपर्ने भएमा मात्र राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनालाई वनक्षेत्र उपलब्ध गराउन सकिने प्राबधान भए बमोजिम नेपाल सरकारबाट वनक्षेत्रको जग्गा अन्य प्रयोजनको लागि उपलब्ध गराउने कार्यविधि, २०६३ तयार पारी लागू भएको छ ।

३. रणनीति

- ३.१ नेपालको वनक्षेत्र ४० प्रतिशत भन्दा घट्न नदिने राष्ट्रिय नीतिलाई पूरा गर्न वनक्षेत्रलाई राष्ट्रिय प्राथमिकता क्षेत्र तोकी सबैखाले अतिक्रमण हुनबाट जोगाइने छ ।
- ३.२ वनक्षेत्रमा हुन सक्ने अतिक्रमणलाई समयमै रोकथाम गरी विगतमा भएका अतिक्रमणलाई समेत क्रमशः हटाइनेछ ।
- ३.३ वन अतिक्रमण हटाउन र वनक्षेत्र कायम गर्न आवश्यक पर्ने श्रोत साधन नेपाल सरकारले प्राथमिकता दिई उपलब्ध गराउने छ ।
- ३.४ वन क्षेत्रको जग्गा अन्य प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराइने छैन । तर राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजना/आयोजनाहरू सञ्चालनका लागी अन्य विकल्पहरू नभएमा मात्र निश्चित मापदण्ड र कार्यविधि अपनाई जग्गाको स्वामित्व नेपाल सरकारमै रहने गरी समयावधि तोकी सशर्त कबुलियती वनको रूपमा दिन सकिने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ३.५ भूमीहिन, सुकुम्वासी, आरक्ष विस्तारबाट प्रभावित, दैवी प्रकोप पिडित, मुक्त कर्मैया लगायतका ब्यक्ति र घरपरिवारलाई वनक्षेत्रको जग्गा उपलब्ध गराउनुको सट्टा त्यस्ता वर्ग र समुदायलाई राज्यले सम्बन्धीत मन्त्रालय र निकायसंग समन्वय कायम गरी जीविकोपार्जनका वैकल्पिक ब्यवस्था मिलाइनेछ ।

४. कार्यनीति

- ४.१. वनले ढाकेको क्षेत्र ४० प्रतिशतकायम गर्ने राष्ट्रिय प्रतिबद्धतालाई पूरा गर्न वनक्षेत्रमा भएका सबैखाले अतिक्रमणहरू अनिवार्य रूपमा हटाइने छ । यस कार्यका लागि सरकारको एकल प्रयासले मात्र सम्भव नहुने हुँदा सबै राजनैतिक दलहरूको साभा प्रतिबद्धता, नागरिक समाज र सर्वसाधारण सबैको सहयोगका लागी ब्यवस्थापिका संसदबाट राजनैतिक प्रतिबद्धता सहितको संकल्प प्रस्ताव पारित गराउन प्रयास गरिने छ ।
- ४.२ वन क्षेत्रको जग्गा अतिक्रमण गरी बसोबास गरेका ब्यक्तिका नाममा यस्तो जग्गा कुनै पनि अवस्थामा दर्ता गरिने छैन ।
- ४.३ अतिक्रमण हटाउँदा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय र अन्तरगतका निकायहरू, जिल्ला वनक्षेत्र समन्वय समिति, वनका साभेदार संस्थाहरू, स्थानीय प्रशासन, जिल्ला स्थित

राजनैतिक दलहरू र नागरिक समाजको सहयोगमा निश्चित समय दिई शान्तिपूर्वक वनक्षेत्र खाली गर्न आह्वान गरिने छ । तर, तोकिएको समयमा वनक्षेत्र खाली नगर्ने वा हुलहुज्जत गर्ने वा वन संरक्षणमा अवरोध पुऱ्याउने ब्यक्ति वा संस्थालाई प्रचलित कानून बमोजिम बल प्रयोग गरी हटाईनेछ । यस कार्यका लागि आवश्यक पर्ने सुरक्षाको प्रबन्ध गृह मन्त्रालय र अन्तरगतका निकायबाट उच्च प्राथमिकता राखी मिलाईनेछ ।

- ४.४ बिगत लामो समय देखि वनक्षेत्र वा राजमार्ग छेउछाउमा भौतिक पूर्वाधारयुक्त बजार, बस्ती, संरचना विकास भैसकेका वनक्षेत्रको लगत लिईसंम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालयलाई त्यस्ता संरचनाहरू हटाउन वढिमा दुई वर्षको समय दिएर त्यस्तो क्षेत्र खाली गराइने छ ।
- ४.५ वनक्षेत्रमा हुन सक्ने अतिक्रमणलाई समयमै रोकथाम गर्न अतिक्रमण नियन्त्रण कार्ययोजना कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि श्रोतको व्यवस्था नेपाल सरकारले गर्ने छ । नेपाल सरकारबाट विनियोजित रकम नपुग भएमा वन विकास कोष, स्थानिय निकायको श्रोत र जिल्ला वन पैदावार आपूर्ति समिति लगायत अन्य स्रोतहरूको समेत व्यवस्था मिलाई अतिक्रमण हटाईनेछ ।
- ४.६ वन अतिक्रमणलाई बढावा दिने ब्यक्ति वा संघ/संस्थाको नामनामेसी कालोसूचिमा राखी प्रकासित गरिने छ ।
- ४.७ वन अतिक्रमण गरी वसोवास गरेका क्षेत्र, सरकारी वा गैर सरकारी संस्था वा निकायले कुनै किसिमको भौतिक वा आर्थिक सुविधा उपलब्ध गराएमा त्यस्ता संस्था वा निकायलाई कारवाहीको दायरामा ल्याइने छ ।
- ४.८ भूमीहिन, सुकुम्वासी, आरक्ष विस्तारबाट प्रभावित, दैवी प्रकोप पिडित, मुक्त कर्मैया लगायतका ब्यक्ति र घरपरिवारबाट वन क्षेत्र अतिक्रमण भएको भए त्यस्ता भूमिहीन परिवार लाई वनक्षेत्रबाट हटाई उनिहरूको वसोवासकोबैकल्पिक व्यवस्थागरिने छ ।
- ४.९ वन अतिक्रमण हटाउने तथा वन सम्बन्धी कानूनको पालना गर्दा वा सरकारी कर्मचारीहरूबाट यसको प्रतिकार तथा आत्मरक्षाको सिलसिलामा बल प्रयोग गर्दा अतिक्रमण गर्ने वा अतिक्रमणलाई सहयोग गर्ने ब्यक्तिको मृत्यु वा घाईते भएमा अपराधमा संलग्न ब्यक्तिको मृत्यु वा घाईते भएको सरह मानिने छ । तर अतिक्रमण हटाउने कार्यमा परिचालित सरकारी कर्मचारी वा संघसंस्थाको जो कोही नागरिक समाजका ब्यक्तिको मृत्यु भएमा निजलाई राज्यबाट दिईने अधिकतम सुबिधा उपलब्ध गराउने र घाईते भएमा औषधोपचारको सम्पूर्ण खर्च सरकारले ब्यहोर्ने छ ।
- ४.१० वन अतिक्रमण नियन्त्रण र व्यवस्थापनको लागि वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयले समय सापेक्ष प्रभावकारी संयन्त्र निर्माण गरि लागू गर्नेछ ।

५. कार्यविधि

५.१ वन अतिक्रमणको किसिम अनुसार अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थित गर्न अवलम्बन गरिने कार्यविधि:

वन अतिक्रमणको किसिम	सम्भाव्य क्षेत्रको विवरण	नियन्त्रण तथा व्यवस्थित गर्न अपनाईने कार्यविधि
५.१.१ हालको फँडानी वा आवादी	आवाद गर्नका लागि वन फँडानी गर्ने वा साँध, सिमाना, बारबेर लगाउने वा सार्ने, खन्ने/जोत्ने कार्य भएको वा अन्नबाली लगाएको वा नलगाएको, घर/टहरा/छाप्रा लगाएको वा नलगाएको वन क्षेत्र ।	<ul style="list-style-type: none"> ● अतिक्रमण भएको क्षेत्रलाई तुरुन्तै खाली गर्ने/हटाउने । ● अतिक्रमण हटाई सकेपछि उक्त जग्गालाई पुनः वन नै कायम हुने गरी जग्गाको प्रकृति हेरी तारबार गर्ने, बृक्षारोपण गर्ने, हुर्काउने र संरक्षणमा जन-सहभागिता जुटाउने ।
५.१.२ अस्थायी वसोवास	वन क्षेत्र ओगट्ने हिसाबले घर/कटेरा/छाप्रा बनाई समूहगत वा एकलरूपमा वसोवास गरेको, खेतीपाती गरेको वा नगरेको वनक्षेत्र ।	<p>अतिक्रमण भएको क्षेत्रलाई नियन्त्रणमा लिई चारकिल्ला सिमांकन गरी, चिन्ह लगाई, रेकर्ड राखी देहाय बमोजिमको कार्यहरू क्रमशः गर्ने:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● अतिक्रमण भएको क्षेत्रलाई कार्यनीति ४.३ बमोजिम तुरुन्तै खाली गर्ने/हटाउने । ● अतिक्रमण हटाई सकेपछि उक्त जग्गालाई वन नै कायम हुने गरी जग्गाको प्रकृति हेरी उपयुक्त किसिमले व्यवस्थापन गर्न जनसहभागिता समेत जुटाई तारबार, बृक्षारोपण, संरक्षण गर्ने ।
५.१.३ पुरानो अतिक्रमण	अतिक्रमित क्षेत्रभित्र घर छाप्रा बनाई स्थायी रूपमा वसोवास गर्दै खेतीपाती समेत गरिएको । यस खालको अतिक्रमणमा पक्की घर, भौतिक तथा सामुदायिक विकासका पूर्वाधार समेत बनिसकेका र धेरै पहिले देखिका आवादी समेत हुन सक्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ● अतिक्रमण भएको क्षेत्रको चार किल्लाको सिमांकन गरी घर र जग्गाको क्षेत्रफल समेतको अभिलेख राख्ने । ● अतिक्रमण गरेको जग्गा छाड्नका लागि सूचना दिने । ● यसरी वनक्षेत्र छाड्नका लागि तयार भएमा नीजि सर-सामान लैजान दिने । ◆ तर राजमार्ग आसपास वा वनक्षेत्रमा धेरै वर्ष अगाडीदेखि बस्ती बसीसकेको वा भौतिक पूर्वाधार निर्माण भएकालाई अतिक्रमणको प्रकृति र हटाउन लाग्ने समय लाई ख्याल गरी जि.ब.का. वाट बढिममा दुई वर्षको समय दिएर त्यस्तो अतिक्रमित क्षेत्र खाली गर्नु पर्नेछ । तोकिएको समयमा खाली नगरेमा कानून बमोजिम बल प्रयोग गरी हटाईने छ ।

<p>५.१.४ पुरानो वा नयाँ अतिक्रमण, राष्ट्रिय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण क्षेत्र तथा वन ऐनको दफा १६ आकर्षण हुने क्षेत्र</p>	<p>राष्ट्रिय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण क्षेत्र, रामसारसूचिकृत सिमसार क्षेत्र, विश्व सम्पदा क्षेत्र, भूमण्डलिय हिसाबले अद्वितीय इको-रिजन अन्तरगत पहिचान गरिएका जैबिक-मार्गहरू, वन्यजन्तुका विशेष बाशस्थान क्षेत्र, भू-क्षय नियन्त्रणका लागि संम्बेदनशिल क्षेत्र, प्रजाति वा वंशाणु-श्रोत संरक्षण गर्नु पर्ने विशेष क्षेत्रहरू ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● वन क्षेत्रको जग्गा दर्ता भएको भए तुरुन्त बदर गर्ने, अतिक्रमण हटाउने र वनक्षेत्र कायम गर्ने । ● यस्ता क्षेत्रमा राज्यद्वारा कुनै पनि व्यक्ति वा समूहलाई वनक्षेत्र उपलब्ध नगराउने ।
---	---	--

५.२ संस्थागत अतिक्रमण

<p>५.२.१ नीजि, ब्यापारिक र नाफामुलक उद्देश्यले गरिएको अतिक्रमण ।</p>	<p>यस अन्तरगत मेडिकल कलेज, निजी विद्यालय र क्याम्पसहरू, नीजि, लगानी वाट नाफामुलक उद्देश्यले संचालित विद्युत गृह, एफ. एम. स्टेशन, टेलिफोन टावर र यसै प्रकृतिका अन्य ब्यापारिक योजनाहरू बाट भएको अतिक्रमण।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● ओगटेर मात्र वसेको क्षेत्रलाई तुरुन्तै हटाउने र अतिक्रमण हटाई सकेपछि उक्त जग्गालाई पुनः बननै कायम हुने गरी व्यवस्थापन गर्ने । ● अतिक्रमण भएको क्षेत्रमा भौतिक संरचना निर्माण गरी व्यवसाय समेत संचालन गरिसकेको भए कार्यनीति ४.३बमोजिम खाली हुने अवस्था नभएमा मात्र कार्यनीति ४.४ बमोजिम गर्ने ।
<p>५.२.२ धार्मिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक उद्देश्यले गरिएको अतिक्रमण।</p>	<p>यस अन्तरगत धार्मिक मठ, मन्दिर, गुम्बा, चिहान वा मसानघाट, सामुदायिक भवनहरू, सरकारी विद्यालय र क्याम्पसहरू, र यसै प्रकृतिसंग मेलखाने अन्य अतिक्रमणहरू ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● अतिक्रमण भएको क्षेत्रलाई सर्वेक्षण तथा सिर्माण गरी सिमानामा रहेका स्थायी चिन्हहरूको लगत रेकर्ड राख्ने र त्यसमा रहेका विद्यमान भौतिक संरचनाको समेत लगत लिई थप पक्की संरचना बनाउन नदिने । ● उचित समय दिई वन क्षेत्र खाली गर्न लगाउने । खाली गर्नु पर्ने क्षेत्र खाली नगरेमा प्रचलित वन ऐन बमोजिम खाली गर्ने ।
<p>५.२.३ गैह्र नाफामूलक र सार्वजनिक हित तथा सेवाको उद्देश्यले सघं संस्थाहरू तथा राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजना/आयोजनावाट हुन गएको अतिक्रमण।</p>	<p>प्रहरी चौकी, आर्मी क्याम्प, शिविरहरू, प्राथमिक स्वास्थ्य चौकी र राष्ट्रिय प्राथमिकतामा रहेका नहर, सडक, विद्युत र यसै प्रकृतिका अन्य योजनाहरू ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● संम्भव भए सम्म वनक्षेत्र खाली गराउन विकल्पको खोजी गर्न लगाउने । ● हटाउन संम्भव नभएको अवस्थामा वनक्षेत्रको जग्गा अन्य क्षेत्रलाई उपलब्ध गराउने कार्यविधि, २०६३ बमोजिम रित्त पुगेका प्रस्तावनाहरूलाई जग्गाको स्वामित्व नेपाल सरकारमा रहने गरी भोगाधिकार मात्र उपलब्ध गराउने । ● अन्यलाई यसै रणनीति अनुरूप हटाउने ।

५.३ संस्थागत व्यवस्थापन

५.३.१ देहायका सदस्यहरू रहने गरी एक राष्ट्रिय वन अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन समन्वय समिति गठन गरिने छ :

- | | |
|--------------------------------------|------------|
| ● वन तथा भू-संरक्षण मन्त्री | संयोजक |
| ● अर्थ मन्त्री | सदस्य |
| ● गृह मन्त्री | सदस्य |
| ● स्थानीय विकासमन्त्री | सदस्य |
| ● भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्री | सदस्य |
| ● आवास तथा भौतिक योजनामन्त्री | सदस्य |
| ● वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयका सचिव | सदस्य सचिव |

नोट: राष्ट्रियवन अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन समन्वय समितिले आवश्यकता अनुसार व्यवस्थापिका संसद, प्राकृतिक स्रोत र साधन समितिका सदस्य तथा राजनैतिक दलका प्रतिनिधिलाई बैठकमा आमन्त्रित गर्न सक्ने छ ।

५.३.१.१ समन्वय समितिको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुने छ :

- (क) वन अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन रणनीति, २०६८ कार्यान्वयनको लागि बजेटको व्यवस्था गर्न लगाउने ।
- (ख) वन अतिक्रमण हटाउनको लागि वार्षिक कार्यक्रम बनाउन केन्द्रिय वन अतिक्रमण नियन्त्रण इकाई लाई निर्देशन दिने ।
- (ग) वन अतिक्रमण हटाउने कार्यमा राजनैतिक दल संग आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- (घ) केन्द्रिय वन अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन संयन्त्रको कार्यको अनुगमन गर्ने ।
- (ङ) अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन कार्यको लागि आवश्यक स्रोत र साधन जुटाउन केन्द्रिय वन अतिक्रमण नियन्त्रण संयन्त्र लाई निर्देशन दिने ।
- (च) समितिको बैठक कम्तीमा तिन महिनामा एक पटक बस्ने ।
- (छ) अतिक्रमण नियन्त्रणमा भएको प्रगतिको जानकारी बैठकमा सदस्य सचिवले गराउने।

५.३.२ देहायका सदस्यहरू रहने गरी वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयमा एक केन्द्रिय वन अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन संयन्त्र गठन गरिने छ :

- | | |
|--|--------|
| ● वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयका सचिव | संयोजक |
| ● अर्थ मन्त्रालयका सचिव | सदस्य |
| ● गृह मन्त्रालयका सचिव | सदस्य |
| ● स्थानीय विकास मन्त्रालयका सचिव | सदस्य |
| ● प्रमुख, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमहाशाखा, वन तथा | |

भू-संरक्षण मन्त्रालय	सदस्य
● प्रहरी महानिरीक्षक, नेपाल प्रहरी	सदस्य
● प्रहरी महानिरीक्षक, सशस्त्र प्रहरी बल	सदस्य
● महानिर्देशक, वन विभाग	सदस्य सचिव

५.३.२.१ संयन्त्रको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुने छ :

- (क) वन अतिक्रमण नियन्त्रण रणनीति, २०६८ सम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालय मार्फत कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- (ख) वन अतिक्रमण उठाउनको लागि वार्षिक कार्यक्रम बनाउन विविध स्रोतहरूको सदुपयोग गरी जिल्ला स्थित कार्यादललाई निर्देशन दिने ।
- (ग) जिल्ला वन कार्यालयले उठाएको अतिक्रमणको अनुगमन गरी व्यवस्थापनका लागी आवश्यक निर्देशन दिने ।
- (घ) वन अतिक्रमण हटाउने कार्यमा प्रहरी, प्रशासन, तथा अन्य सरोकारवालासंग समन्वय गर्ने ।
- (ङ) अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन कार्यको लागि आवश्यक स्रोत र साधन जुटाउने ।
- (छ) समितिको बैठक कम्तीमा दुई महिनामा एक पटक बस्ने ।
- (ज) अतिक्रमण नियन्त्रण भएको प्रगतिको जानकारी मासिक रूपमा राष्ट्रिय वन अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन समन्वय समितिलाई गराउने ।

५.३.३ देहायका सदस्यहरू रहने गरी जिल्ला स्तरमा जिल्ला वन अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन कार्यदलगठन गरिने छ :

● प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रशासन कार्यालय	संयोजक
● प्रमुख, जिल्ला प्रहरी कार्यालय, नेपाल प्रहरी	सदस्य
● प्रमुख, जिल्ला सशस्त्र प्रहरी बलकार्यालय,	सदस्य
● स्थानीय विकास अधिकारी, जिल्ला विकास समिति	सदस्य
● प्रमुख, जिल्ला मालपोत कार्यालय	सदस्य
● प्रमुख, नापी कार्यालय	सदस्य
● जिल्ला विकाश समिति वाट तोकी आएका जिल्ला स्थित राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरू (५ जना)	सदस्य
● जिल्ला स्थित पत्रकारमहासंघको प्रतिनिधि	सदस्य
● जिल्ला वन अधिकृत, जिल्ला वन कार्यालय	सदस्य सचिव

५.३.३.१ जिल्ला वन अतिक्रमण नियन्त्रण तथा ब्यवस्थापन कार्यदलको काम कर्तब्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुने छ :

- (क) केन्द्रिय नीति अनुरूप वन अतिक्रमण नियन्त्रण तथा सहभगितामुलक ब्यवस्थापन कार्ययोजनातैयार गरी संयन्त्रमा कार्यान्वयनगर्न पठाउने ।
- (ख) वन क्षेत्रको अतिक्रमण हटाउनेर खाली भएको वनक्षेत्रको ब्यवस्थापन गर्ने ।
- (ग) अतिक्रमण नियन्त्रण तथा ब्यवस्थापन कार्यको कार्य योजना बनाई लागु गर्ने र यस कार्यको अनुगमन गर्ने ।
- (घ) अतिक्रमण नियन्त्रण तथा ब्यवस्थापन कार्यको लागि स्थनिय श्रोत, साधन र जनशक्तिको परिचालन गर्ने गराऊने ।
- (ङ) समितिको बैठक कम्तीमा महिनामा एक पटक बस्ने ।
- (च) अतिक्रमण नियन्त्रण तथा ब्यवस्थापनमा भएको प्रगतिको जानकारी मासिक रूपमा केन्द्रिय संयन्त्र र अन्य संबन्धित मन्त्रालय/निकायमा पठाउने ।

६. विविध

- ६.१ वन संगठनको समसामयिक सुदृढिकरण गरी सशस्त्र वन रक्षकहरूको भूमिकालाई थप प्रभावकारी बनाउन सो सम्बन्धी ऐन र नियमावलीको स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- ६.२ अतिक्रमण हटाउनका लागि हरेक जिल्ला वन कार्यालयले माथि उल्लेखित बर्गीकरण अनुसारको कार्ययोजना (Action Plan) तुरुन्तै तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।